

Utfordringer for skandinavisk demokrati og statsvitenskap

Johan P. Olsen

Folkestyret og statsvitenskapen

Syv svenske kollegaer har presentert interessante utfordringer i forbindelse med min Westerståhl-forelesning om forholdet mellom det gode styresett og det gode samfunn. Det gjelder politisk praksis: om den skandinaviske styreformens i et nytt århundre vil utvikles slik at den bidrar til gode samfunn, eller om pågående endringer vil gjøre det vanskeligere for denne demokrati-modellen å stå frem som et internasjonalt forbilde. Det gjelder også statsvitenskapelig teori: om den politiske orden og politikken bidrag til det gode samfunn og den relative forklaringskraften til politiske aktører, institusjoner og samfunnsprosesser.¹

Spørsmålene er viktige fordi den politiske organisasjons- og styringsmodellen og samfunnsformen i etterkrigstidens Skandinavia – den intervenserende velferdsstaten og velferdssamfunnet – vokste frem i en spesiell historisk epoke. Det var en æra preget av industrisamfunnet, med blant annet et dominerende sosialdemokrati, en sterk fagbevegelse, samarbeid og kompromissvilje, en raskt voksende offentlig sektor og sterk økonomisk vekst – faktorer som ikke er til stede i samme grad som før.

Når studieobjektet til en akademisk disiplin er i endring, er det ikke overraskende om det også skjer endringer i faget, og både de skandinaviske landene og statsvitenskapen er i en brytningstid. Oppmerksomheten rettes derfor mot politikk som utforming av den politiske orden, mer enn politikk innenfor en stabil politisk orden. «*State of the art*» – analyser viser imidlertid at det er

1 Takk til *Statsvetenskaplig tidskrift* og redaktørene Magnus Jerneck og Bjørn Badersten for at de fikk syv svenske kollegaer til å kommentere min Westerståhl-forelesning (Olsen 2015), og for at de ga meg anledning til å kommentere kommentarene. Vanligvis er statsvitere flinkere til å finne feil ved andres arbeid enn å komme opp med gode ideer selv. Jeg er derfor imponert over at alle kommentarene er konstruktive bidrag til hva som kan og bør gjøres, mer enn hva som er feil med min fremstilling. Jeg tar for meg skandinavisk demokrati, vel vitende om at finnes forskjeller mellom landene. Jeg har som oftest Norge og Sverige i tankene, fordi jeg kjenner disse to landene bedre enn Danmark.

usikkert hvor statsvitenskapen vil gå og hvilken samfunnsmessig relevans den vil ha i fremtiden. Det er reist spørsmål om faget er så fragmentert at det ikke vil være i stand til å gi et helhetsbilde av endringene demokratiene går gjennom og de styrings- og samfunnsformer som vokser frem (Goodin 2009a, Jerneck og Badersten 2010, Holmberg og Rothstein 2012, Olsen 2012, 2015a, Stoker, Peters og Pierre kommer). Mitt siktemål med forelesningen var derfor å knytte sammen noen dagsaktuelle utfordringer med noen varige spørsmål og kontroverser i studiet av politisk orden, politikk og samfunnsstyring.

Studiet av om og hvordan «det gode styresett» bidrar til «det gode samfunn» bygger på en antakelse om at politisk organisering kan påvirke samfunnets kvalitet. Det vil si at den politiske orden/de politiske institusjoner kan ha selvstendig forklaringskraft i forhold til samfunnsutviklingen. En institusjons-sentrert tilnærming konkurrerer imidlertid med en aktørsentrert tilnærming som ser politiske aktører, deres verdier, interesser, situasjonsoppfatninger, ressurser og handlingskapasitet som viktigst, med institusjonene som instrumenter for aktørene. En institusjonssentrert tilnæringsmåte konkurrerer også med en samfunnssentrert tilnærming som forutsetter at de viktigste drivkreftene ligger i samfunnet (økonomiske, teknologiske, demografiske etc. prosesser) – både tunge historiske trender og spesielle hendelser – og at de politiske institusjonene er et biprodukt av samfunnsprosesser.

Ulike politiske ideologier og akademiske teorier legger ulik vekt på disse forklaringsfaktorene og vurderer dem også ulikt normativt. En grunn til at politikk er viktig, er da også at det, spesielt i brytningstider, er ulike meninger om hva som er et godt styresett og et godt samfunn. En av den demokratiske politikkens viktigste oppgaver er å bevare samfunnsfreden, til tross for uenighet om hvilken rolle, makt og ansvar politiske institusjoner skal ha i samfunns-livet; hvordan makt og ansvar skal organiseres og konflikter løses; hvem som skal kunne delta og hvilke ressurser og styringsinstrumenter som er legitime.

For å fange opp grunnleggende prinsipper for demokratisk-politisk organisering og deres samfunnseffekter, er det neppe fruktbart å se slike forklarings- og vurderingsmåter som alternativer. Det kan være mer fruktbart å se dem som supplerende, og undersøke forholdet mellom dem og deres forklaringskraft under skiftende forhold. I stedet for å se alle samfunnssfærer som politisk styrt, eller politikk og styresett som samfunnsbestemt, kan det være fruktbart å se på hvordan organiseringen av politisk liv og organiseringen av samfunnet for øvrig (sosio-økonomisk-kulturelt liv) påvirker hverandre (Bendix 1960, Weber 1978).

Legitimering av *demokratisk* styring og lederskap forutsetter evne til å overbevise de styrte om at offentlig virksomhet bidrar til et bedre samfunn og høyere livskvalitet enn en utvikling drevet av prosesser i hovedsak utenfor myndighetenes kontroll; i form av tradisjonell moral, familie og individuelle valg i det sivile samfunn og markeder. Legitimitet fordrer argumenter som skaper oppslutning om styringens fornufts- og kunnskapsgrunnlag; hva som er

rasjonelt og sant, og tro på at utviklingen kan påvirkes gjennom politikk; dens etisk-moralske grunnlag: de ideal, prinsipper, verdier og interesser som brukes til å avgjøre hva som er godt, rettferdig og ønskelige; og dens maktgrunnlag: fordelingen av ressurser, rettigheter og handlingskapasitet (Olsen 1993).

Mens mye teoretisering i statsvitenskapen i etterkrigstiden har vært preget av amerikanske forhold, var siktemålet å belyse hva som kan læres fra skandinavisk erfaringer de siste 50 årene. Midten av 1960-tallet kan ses som et høydepunkt for den skandinaviske velferdsstaten og velferdssamfunnet; med stor oppslutning om styringsformen, samarbeid og bred forankring av politikk i befolkningen, fjerning av svakheter ved det eksisterende gjennom stegvise reformer, vellykket tilpasning til internasjonale markeder og velstand. Det ble likevel på 1980-tallet reist spørsmål om hva som ville komme etter «den historiske kompromissens epok» (Korpi 1981:224). Den svenske Makt- og demokratiutredningen (SOU 1990:44) var opptatt av at Sverige var ved slutten av en epoke, med nye utfordringer og behov for omprøving. En hovedpåstand fra den norske Makt- og demokratiutredningen (1998–2003) var at folkestyret sto overfor en ny historisk epoke. Det representative demokratiet og parlamentariske prinsipper var sterkt svekket; en utvikling som representerte et mulig «farvel til folkestyret?» (NOU 2003: 19, Tranvik og Selle 2003).

Uttalelsene gjenspeiler at den skandinaviske tradisjonen det siste halve hundreåret er blitt utfordret. Det er en tradisjon hvor forestillinger om det suverene folk, den suverene stat og det suverene parlament har stått sentralt. Det representative-parlamentariske styresettet, med flertallsavgjørelser forankret i medlemsbaserte politiske partier, masseorganisasjoner og folkebevegelser, har imidlertid vært kombinert med forhandlinger mellom myndigheter og organiserte interesser, korporativ representasjon, en stor offentlig sektor, en profesjonell administrasjon, ekspertstyre og en åpen økonomi.

De siste tiårene har denne tradisjonen fått konkurranse fra en styringstradisjon som gir prioritet til økonomisk ny-liberalisering, konkurransebaserte markeder og private bedrifter som forblide for offentlig sektor; så vel som ny-konstitusjonalisme med sterke domstoler som skal vokte en rettighetskatalog og begrense det politiske handlingsrommet, autonome sentralbanker og kontrollorganer på armlengdes avstand fra folket og de folkevalgte. Internasjonalt har det vært endringer i synet på politikken og den offentlige sektors rolle, med synkende tillit til representative institusjoner, politiske partier, interesseorganisasjoner og korporative representasjonsordninger. Idémessig har det skjedd en individualisering, med prioritering av det suverene individ, og en svekkelse av kollektivistiske ideer om det suverene folk.² Samfunnene er blitt

2 Det er et paradoks at individualisme og individuelle valg har preget politisk retorikk i perioden, samtidig som politisk, sosialt og økonomisk liv mer enn noen gang før er dominert av store og ressursrike formelle organisasjoner og institusjoner som i stor grad gir premissene for den enkeltes atferd.

mer sammensatt, blant annet som et resultat av migrasjon på tvers av kulturelle genser. Ny teknologi, ikke minst informasjonsteknologi, har skapt nye muligheter og problemer. Redusert økonomisk vekst og økonomiske kriser har gjort det vanskelig å løse problemer gjennom å øke kaken som skal fordeles. Den suverene nasjonalstaten er utfordret av europeisering og internasjonalisering (Olsen 1990, 2014).

Forholdet mellom det gode styresett og det gode samfunn vil derfor først bli sett i lys av hvordan «folket» som skal styre og styres, avgrenses, og hva som binder sammen og skiller et samfunn. Så analyseres de idémessige og organisatoriske prinsipper en demokratisk-politisk orden bygger på. Deretter diskuteres oppfatninger om politiske aktører og deres motivasjon og handlingskapasitet og handlingsrommet for politisk lederskap, herunder muligheten for erfaringsbasert læring og bevisste reformer som endrer praksis og skaper ønskede effekter. Til slutt oppsummeres noen utfordringer for folkestyret og statsvitenskapen i Skandinavia.

«Folket» som skal styre og styres

Politikkens handlingsrom for å skape et godt samfunn og forbedre borgerenes livskvalitet påvirkes av trekk ved det folk og det samfunn som skal styres. «Modernitet» viser til en spesiell historisk utviklet sosial orden, men samfunn kan være preget av fellesskap og sterke bånd, eller dype og varige konflikter. Grensene til omverdenen kan være sterke og beskyttende eller porøse og åpne for påvirkning utenfra. Fellesskap kan være varige eller de kan oppstå, endres og gå i oppløsning i løpet av relativt kort tid. Norbert Elias formulerte spørsmålet om sivilisert samliv slik: det blir ofte spurt om hvordan det er mulig at folk angriper og dreper hverandre. Man skulle heller spørre, hvordan er det mulig at så mange mennesker vanligvis lever fredelig sammen uten frykt for å bli angrepet og drept av noen som er sterkere enn dem (Elias 1988). For statsvitenskapen har det vært viktig å belyse hvilken betydning den politiske orden har for sivilisert samliv, men også hvordan svaret avhenger av trekk ved det enkelte samfunn.

SKIFTENDE GRENSER FOR POLITISKE FELLESKAP

I Skandinavia, som i Europa forøvrig, har tenkning om «folket» og folkestyre vært knyttet til fremveksten av den territorielle staten som en spesiell type politisk fellesskap og organisasjon. Det vil si en enhet med klare territorielle grenser, kontroll over befolkningen og territoriet, evne til å ekstrahere ressurser fra samfunnet, og med ordnede relasjoner til andre stater. Et kjennetegn ved utviklingen i Norden de siste hundreårene har vært at folkene har ønsket samarbeid, men ikke statsfellesskap. Visjonen fra Kalmarunionen (1389–1521) om at de nordiske landene alltid skulle være forente, har ikke vist seg levedyktig.

Det er nasjonal integrasjon og nordisk disintegrasjon som har vært den dominerende utviklingslinjen (Allardt et al. 1981:4).

Som navnet sier: statsvitenskapen er «*the discipline of the state*» (Goodin 2009b), men den Westfalske orden er under press. Nasjonale grenser og nasjonal tilhørighet har konkurranse fra både mindre og større fellesskap; av regionale separatistbevegelser og europeisk integrasjon. Europeisering og internasjonalisering utfordrer den territorielle staten som dominerende form for politisk identitet og organisert handlekraft. De nasjonale grensene er blitt mer porøse og avhengigheten av regler og beslutninger utenfra er blitt større. Det er mer usikkert hvilke, og hvor sterke, fellesskap som vil bli utviklet på ulike territoriale nivåer, og folkestyre kan ikke ensidig knyttes til en suveren territoriell stat.

Utviklingen gir mindre støtte til *end-of-history*-spådommer enn til Reinhard Bendix som på 1960-tallet skrev: «a historically delimited term like the «state» implies not only a transition in the early modern period, but sooner or later a transition to new and yet unrecognized institutional patterns in the future» (Bendix 1968:9). Utviklingen kan ta flere veier. Mye vil avhenge av hvordan EU utvikler seg (Bergman 2015), men i følge Bexell (2015) gir dagens forskning ikke grunn til å tro at neste århundre vil bli det globale demokratiets århundre.

HVA BINDER SAMFUNN SAMMEN OG HVA SKILLER?

Handlingsrommet for politisk lederskap påvirkes av hvilket konfliktstoff som preger samfunnet. «Samfunn» forutsetter at en gruppe mennesker har noe til felles, at de lever sammen på organisert vis med en viss følelse av samhörighet og solidaritet basert på felles tradisjoner og institusjoner. Men samfunn er mer eller mindre integrert. Hva en befolkning har felles, og hvilke og hvor dype og varige skillelinjer som finnes, varierer mellom land og over tid.

I de skandinaviske landene har nasjonal identitet vært sett som sammenbindende og overordnet alle skillelinjer. Nasjonsbygging har stått sentralt, og utdanningsinstitusjonene har vært viktige fellesskapsskapende institusjoner. Den enkelte skulle lære å ta hensyn til andre og utvikle vilje til samarbeid og kompromiss (Boli 1989). Den svenske regjeringens mandat for Makt og demokratiutredningen viste også til at den historisk-kulturelle utviklingen hadde ført til en *samförstandskultur*, og den så solidaritet mellom borgerne som en nødvendig forutsetning for at samfunnet ikke skal bryte sammen i strid mellom ulike grupper (SOU 1990:44, s. 13,408). Utredningen konkluderte imidlertid med at både interne og eksterne forandringsfaktorer hadde svekket denne kulturen:

«Det torde ändå vara obestridligt att riksenhetligheten och den kulturella homogeniteten håller på att försvagas» (SOU 1990:44, s. 401). ... «Åtskilliga av det moderna Sveriges institutioner är förbundna med en typ av industri-samhälle vars tid nu oåterkalleligt är förbi» (SOU 1990:44, s. 403).

De 25 årene som er gått siden utredningen avga sin rapport har internasjonalt vært preget av et politisk klima og reformideer hvor forholdet mellom sfæren for solidaritet og sfæren for konkurranse har blitt endret. Individuelle friheter og rettigheter og kalkulert egen nytte har fått større plass på bekostning av kollektiv identitet, fellesskapsfølelse og felles løsninger gjennom offentlig sektor. Offentlig makt er blitt sett som en trussel mot den enkelte, mer enn som beskyttelse av svakere parter mot ressursrike og mektige grupper. Kollektive tjenestetilbud er blitt kritisert, med krav om individuelt tilpassede tilbud. Igjen står demokratiene overfor spørsmålet om hvordan man skal kombinere individuell frihet med legitime normative bånd (Olsen 1990, 2014, March og Olsen 1995).

I internasjonal målestokk står nasjonalt fellesskap, likhetsidealer og begrensede forskjeller i levekår fortsatt sterkt i Skandinavia. Nasjonen, som uttrykk for felles identitet er likevel utfordret av at nye konfliktlinjer har vokst frem og gamle er vekt til live. Eksempler er spørsmål om europeisk integrasjon, innvandring, klima og miljøspørsmål, geopolitikk og sikkerhet, økende kulturell-religiøs pluralisme, identitets- og verdighetsspørsmål, samt økende sosio-økonomiske ulikheter og nyfattigdom.

Balansen mellom fellesskap og konflikt påvirkes også av ny teknologi. Digitaliseringen av samfunnet gjør store mengder informasjon lett tilgjengelig og skaper tolkningsrikdom. Den påvirker informasjonsstrømmer, virkelighetsoppfatninger, kontaktmønstre, politikk og offentlig forvaltning og stiller spørsmål ved behovet for og kompetansene til tradisjonelle institusjoner. Betydningen av statsborgerskap utfordres, nasjonalstatene mister kontroll og det åpnes for nye former for politisk organisering og styre. Om digitaliseringen vil fremme demokratiske prosesser, eller ikke, må diskuteres:

«Den digitala demokratin kan vara den starka demokratin, men det är långt ifrån den självklara utvecklingen om inte samhällets institutionella arrangemang stödjer just detta» (Wihlborg 2015, s. 47).

Det gjelder derfor å forstå både konfliktskapende og integrerende krefter og folkestyrets vanskelige balanse ganger mellom fellesskap-individ, flertallsstyremindretallsrettigheter, konformitet-frihet, konsensus-konflikt, stat-samfunn, sentralisering-desentralisering, autoritet-opposisjon, massedeltakelse-elitestyre, samarbeid-konkurranse, likhet-ulikhet, fellesmoral-egeninteresse, prinsippfasthet-kompromissvilje, rettigheter-plikter, styring til beste for folket-styring med folkelig deltagelse og representasjon, nasjonale interesser-humanistiske verdier, suverene stater-overnasjonale institusjoner, og orden-endring.

Politisk orden

Det politiske handlingsrommet for å utvikle et godt samfunn påvirkes av hvilke institusjoner som finnes for felles problem- og konfliktløsning. Demokratisk

politikk aspirerer til å utvikle institusjoner som gjør det mulig å styre på en relativt ordnet måte; institusjoner som øker heller enn reduserer sjansene for sivilisert samliv. Flere av (morgen)dagens spenninger vil imidlertid kreve andre konfliktløsningsmekanismer enn de som har virket bra i forhold til tradisjonelle økonomiske fordelingsproblemer i en vekstperiode. Moderne samfunn kjennetegnes av differensiering, med ulik legitimitet for ulike prinsipper og ressurser i ulike institusjonelle sfærer, noe som begrenser legitimiteten til flertallsstyre. Flertallsprinsippet vil særlig ha begrenset oppslutning i dypt splittede samfunn. Det vil der også være vanskelig å appellere til felles normer og oppfatninger om hva som er fornuftig og rettferdig, slik det har vært vanlig i skandinaviske forhandlingssystem. Demokratiene vil stå overfor særlig vanskelige utfordringer dersom store deler av innvandrerbefolkningen blir dårlig integrert slik at det utvikles et polarisert konfliktmønster preget av sammenfall mellom klasse, etnisitet og religion.

En politisk orden kan være bygd på tvang, interessefellesskap og kalkulert nytte, eller felles moral og kultur. Et *demokratisk*-politisk fellesskap forutsetter i tillegg en betydelig grad av frivillig oppslutning om felles institusjoner og ideer om hvordan samfunnet skal organiseres og styres politisk. Institusjoner gir regler og normer for korrekt atferd for ulike roller i ulike situasjoner. De forklarer og begrunner reglene, og de organiserer myndighet og ressurser som (mer eller mindre) gjør det mulig å følge reglene (March og Olsen 1989). Institusjonene skal både sikre handlekraft og begrense maktutøvelsen og beskytte den enkelte og minoriteter mot overgrep, blant annet ved å definere hva som er legitime ressurser i ulike institusjonelle sfærer.

INSTITUSJONENES IDÉMESSIGE BASIS

Politiske ideologier og akademiske teorier forutsettes å gi idealer, standarder og argumenter som definerer det etisk-moralske innholdet i begreper som det gode styresett og det gode samfunn. Spørsmålet om hvordan politiske institusjoner kan begrunnes og rettferdiggjøres har da også stått sentralt i studiet av politikk (Badersten 2006). Aristoteles (1980) hevdet at det gode og rettferdige liv ikke kan oppnås dersom samfunnet ikke er godt politisk organisert og styrt. Agnafors (2015) ser også det gode styresett som en komponent av et godt samfunn, og ikke som konsekvenser av eller betingelser for et godt samfunn.

I etterkrigstidens Skandinavia har «demokrati» fått et tilnærmet ideologisk hegemoni som normativ standard. Den offisielle selvforståelsen, slik den kommer til uttrykk i mandatene for maktutredningene i Norge og Sverige, knytter begrepet til et nasjonalt, representativt styresett basert på folkesuverenitet, klare territoriale grenser for myndighetsutøvelse, et folkevalgt parlament, frie offentlige valg og fri meningsdannelse. Mandatene har sett det demokratiske idealet som klart. Spørsmålet har vært om man nærmer seg eller fjerner seg fra idealet (NOU 1982:3, SOU 1990:44, NOU 2003:19).

Politisk praksis har vært mer sammensatt. Ideen om *kompromisset* som folkestyrets vesen har stått sterkt. Det har vært enighet om at sivilisert samliv forutsetter akseptering av uenighet og motsetninger, men også fellesskapsfølelse og enighet om grunnleggende normative og organisatoriske prinsipper som regulerer politisk konkurranse og konflikt (von Sydow 2015). Det har vært sett som viktig å skape enighet om hva det kan og må skapes enighet om, og enighet om hva det er greit å være uenige om. Sterke likhetsidealer og vilje til å ta (deler av) utdanning, helse og sosial trygghet ut av markedsprosesser og prissystemer, har vært kombinert med politisk-pragmatisk praksis, kompromissvilje og brede forlik og overenskomster.

Et resultat er at «demokrati» i mange sammenhenger fremstår som et uforpliktende honnørord mer enn en normativ standard som gir klar veiledning om hvordan politisk liv skal organiseres og hvordan folkelig deltakelse, innflytelse og akseptering skal komme til uttrykk. Det er ikke klart hva styre av, ved og for folket som frie og likeverdige borgere betyr; hvordan den demokratiske kvaliteten til et styresett og samfunn skal bestemmes, hvilke verdier som skal inkluderes og hvilke indikatorer som er best egnet til å operasjonalisere verdiene (Knutsen 2014). Det er heller ikke klart hvor stor vekt som legges på «folkestyre» i forhold til for eksempel økonomisk vekst, et spørsmål som illustreres av norske myndigheters behandling av forholdet til den Europeiske Union.

Et *dynamisk* demokratisyn (Olsen 2014) forutsetter at folket deltar i løpende debatt om hvilke normative prinsipper og dyder som skal ha prioritet, og hvordan etisk-moralsk fornyelse kan sikres. Debatt og strid rundt varige spenninger kan være en dynamisk kraft og bidra til å gi nøkkelbegreper et modifisert eller nytt innhold. Stubbergaard (2015) ser, for eksempel, «nya tolkningar av jämlikhet och frihet ... som avgjörande för en demokratisk fortlevnad och utveckling». Wihlborg (2015, s. 47) sier:

«Vilka dygder och värden som bör vägleda den digitala medborgaren och samhällets digitalisering måste vi diskutera. Det kräver att nya 'styringsinstitutioner' utvecklas, men framtiden får visa hur.»

Agnafors reiser det viktige spørsmålet om (også) de skandinaviske landene har mistet evnen til å tenke i alternative samfunnsformer, til å utvikle visjoner om det gode samfunn og styresett, og han besvarer spørsmålet med «ja»:

«Vår förmåga att framställa nya visioner och idéer om det goda samhället har helt enkelt skrumpnat. Tillämpat på idén om det goda styret så finns risken att vår förmåga att föreställa oss nya ideal, begrepp, strukturer och fenomen reduceras då normativa antaganden inte släpps fram till diskussion och dissektion, utan får fungera och befästas i det tysta» (Agnafors 2015, s. 35).

Spørsmålet fikk økende aktualitet på 1980-tallet. Den skandinaviske velferdsstatens kanskje viktigste arkitekter, svenske LO og sosialdemokrater, skrev da at

de skandinaviske landene var inne i en periode hvor det var “mindre selvklart hur drömmarna ser ut” (LO, Sverige 1986:175, Olsen 1990:109). Siden den gang har reformforslag for offentlig sektor vært dominert av «hvordan»-spørsmål og effektivitetskrav på bekostning av normative ideer om «hva» og «hvorfor». Den norske 22. juli-kommisjonens konsentrasjon om offentlig gjennomføringskraft, er ett eksempel (NOU 2012:14). Hvilke institusjoner forutsettes så å sikre demokratisk fornyelse og legitimitet?

INSTITUSJONENES ORGANISATORISKE BASIS

Demokrati er en form for politisk organisasjon hvor det er utskilt en egen institusjonell sfære med oppgave å styre et territorium og en befolkning med begrenset bruk av tvang. Demokratisk politikk er problem- og konfliktløsning med regulert bruk av autoritet, insentiver, overtalelse og i siste instans tvangsmakt. For statsvitenskapen har studiet av det representative demokratiets institusjoner stått sentralt. Viktige temaer har vært institusjonenes ordnende effekt – hvordan de påvirker borgernes livssjanser og bidrar til et legitimt styresett – og mulighetene for å styre samfunnsutviklingen gjennom institusjonell design og reform (March og Olsen 1989, 1995).

Den svenske makt og demokratiutredningen signaliserte behovet for et dynamisk demokrati-syn: Gamle institusjoner og ordninger var i ferd med å miste betydning og nye vokste frem (SOU 1990:44, s. 407). Siden den gang er det i Europa (igjen) reist tvil om hvor godt etablerte politiske institusjoner passer til hurtige sosiale, økonomiske og teknologiske endringene. Parlamentet er ikke nødvendigvis det privilegerte maktsenter. Det er redusert tillit til, og interesse for, tradisjonelle former for politisk deltakelse og institusjoner (Schmitter og Trechsler 2004). Folkevalgte har i flere tilfelle brukt sitt handlingsrom til å flytte beslutninger bort fra politikk og folkevalgte institusjonene.

Det er også observert at formell-legale demokratiske institusjoner ikke nødvendigvis skaper det gode samfunn, og at et upartisk forvaltningsapparat som forbereder og iverksetter politikk må tillegges større betydning for folks livskvalitet (Holmberg og Rothstein 2012). Institusjoner som oppfattes som urettferdige skaper mistillit, og det er behov for analyser av forholdet mellom makt og ulikhet og hvordan de som står utenfor systemet kan engasjeres. Det er viktig å klargjøre hvordan borgerne kommer til ordet og hvordan de institusjonene som gjennomfører politikken formidler borgernes syn – om de betjener alle borgere likt eller skaper barrierer og diskriminerer (Stubbergaard 2015).

Institusjonell differensiering og spesialisering gjør at det ikke kan tas for gitt at det i moderne demokratier finnes ett maktsentrum som har vilje, kunnskap og handlingskapasitet til å velge styreform – til å designe og reformere politiske institusjoner for å oppnå ønskede samfunnseffekter. Det kan heller ikke forutsettes at demokratier er selvregulerende system drevet av erfaringsbasert læring og tilpasninger, selv i land som har vist evne til å skape politisk endring

gjennom stegvise reformer heller enn sammenbrudd og revolusjoner. De folkevalgte har i praksis delt makten med en sterk utøvende makt, en voksende forvaltning, eksperter, organisasjoner, massemedier, store bedrifter og institusjoner og aktører utenfor landegrensene. Det har vært skiftende balanser mellom hva som har vært underkastet flertallsavgjørelser, hierarkier, lovstyre, regel-systemer, korporative forhandlingssystemer, ekspert- og profesjonsstyre og markeder, prissystemer og lønnsomhetskriterier.

Utviklingen har vært basert på sivilisering av både institusjoner og individer (Elias 1939). Det kan derfor være fruktbart å forsøke å forstå hvordan politiske aktører og prosesser både påvirkes av og påvirker etablerte institusjoner. Det er viktig å analysere hvordan institusjonene ikke bare regulerer politiske aktører, men også konstituere dem – deres identitet, internaliserte preferanser og overbevisninger, ressurser og handlingskapasitet.

Politiske aktører og politikk

Hvem som skal styre er et sentralt spørsmål i demokratisk praksis og i statsvitenskapen. Politikk er formålsorientert handling som forutsettes å ha effekter på samfunnet, og politiske aktører som utøver autoritet og makt ses som resonnerende og velgende. Handlingsrommet for politisk lederskap, og hvordan det brukes, påvirkes av aktørenes motivasjon, ressurser og handlingsprogram. Politiske aspirasjonene kan være begrenset til å regulere forholdet mellom borgere eller å endre borgerne og, for eksempel, skape demokrater. De kan påvirke blandingsforholdet mellom bruk av regulering, omfordeling, identitets- og kulturbygging og organisering og institusjonsbygging (March og Olsen 1995). Tolkninger av politikk påvirkes også av hvilket aktør-syn som ligger til grunn, som hvor formbare, forskjellige og kontekstavhengige aktører er.

POLITISK LEDERSKAP OG «SKOLER I DEMOKRATI»

Politikk knyttes ofte til beslutningsprosesser, interesse- og maktkamp mellom grupper og hvem-får-hva-når-hvordan (Lasswell 1950). Men politikk er også samarbeid og spørsmål om å forme menneskers identitet, preferanser og hvem-bli-hva. Politikk er søking etter mening og forståelse – fortolkning og rettferdiggjøring, forsvar og kritikk av legitimerende prinsipper og tro på en moralsk orden som gir noen autoritet og rett til å bestemme og andre plikt til å adlyde. Det å bevare autoritet og legitimitet blant de styrte er viktig for de styrende, som også (til en viss grad) bindes av de prinsippene de bruker til å rettferdiggjøre sin styringsrett.

En implikasjon er at forestillingen om strategiske aktører som rasjonelt kalkulerer forventet nytte av sine handlinger – i form av aggregering av gitte interesser eller interessekamp – må suppleres med aktører som er styrt av andre handlingslogikker (March og Olsen 1986, 1989). *Zoon politicon* handler som medlem av et

politisk fellesskap og ut fra felles ideer om fornuft, etikk og det felles beste; ikke ut fra egeninteresse og eksterne insentiver. Atferd kan styres av institusjonaliserte rutiner og standardprosedyrer, regler og normer som sier hva som er passende eller eksemplarisk handlemåte. Aktører kan være motivert av internaliserte dyder og normer for hva som er sosialt akseptabelt i en sub-kultur eller profesjon.

Et alternativ til en *statisk* aktørforståelse, er å anlegge et utviklingsperspektiv. Det vil si å forutsette at mennesker er forskjellige, at de utvikler seg intellektuelt og moralsk, og at de påvirkes av de institusjonelle kontekstene de handler innenfor. Utfordringen er da å forstå menneskelig utvikling og «hur institutioner kan förlössa människans bästa egenskaper och förhindra de dåliga» (von Sydow 2015, s. 48). Sentrale spørsmål er om demokratiene trenger demokrater, hvor og hvordan folk får sine identiteter og verdier, og i hvilken grad gode borgere, folkevalgte representanter, administratorer og dommere konstitueres og formes gjennom oppdragelse, utdanning, yrkesutøvelse, offentlig samtale og politisk deltakelse. Politikk kan i dette perspektivet sees som pedagogikk med sikte på å utvikle fellesskapskapende institusjoner, en demokratisk kultur og et moralsk tenkesett med ideer om borgerplikter og rettigheter i forhold til fellesskapet (March og Olsen 1995).

Idealet om deltakerdemokrati, hvor folk lærer holdninger og ferdigheter gjennom egen aktivitet, er imidlertid svekket på grunn av synkende deltakelse i de tradisjonelle kanalene. Antall valgte representanter i kommunene er redusert. Det samme gjelder medlemskap og aktivitet i politiske partier. Tidkrevende deltakelse er kommet i skyggen av interesse for gode tjenester, fritt valg av tjenesteleverandør og effektiv ressursbruk. I lys av internettets voksende betydning som kanal for politisk kommunikasjon «ter sig den parti- och folk-rörelsebaserade deltagardemokratin som ett akterseglat låghastighetsprojekt». Resultatet er «standby-medborgare»; en utvikling som kan skyldes at tilliten til institusjonene er så høy at man ikke finner det nødvendig å delta, slik at det blir bred politisk mobilisering bare dersom noe går galt. Det er imidlertid uklart om standby borgere er «den skandinaviske demokratins trofé eller skamfläck», og det er fare for at en mobilisering kan komme for sent, slik at antidemokratiske krefter har tatt over (Amnå 2015, s. 38).

En implikasjon er at statsvitenskapen ikke bare må være interessert i hva folk tror og mener, men må spørre *hvorfor* de gjør det. Mens, for eksempel, survey-undersøkelser aggregerer individuelle svar, gjelder det å forstå prosessene som former oppfatninger og forestillinger hos svargiverne, og hvordan ulike fellesskap bidrar til utformingen (Stubbergaard 2015). Ikke minst gjelder det å forstå utdanningens demokratiske funksjon (McDonell, Timpane og Benjamin 2000) og demokratienes evne til å lære av erfaring.

TROEN PÅ ERFARINGSBASERT LÆRING OG REFORM

Ordnete endringsprosesser er et av folkestyrets kjennetegn, og fremtidsoptimismen i de skandinaviske landene har bygd på ideen om en menneskeskapt

orden som – til forskjell fra en guddommelig eller naturlig orden – kan endres gjennom bevisste politiske valg. Demokratiene er ikke i de ytre kreftenes vold eller helt overlatt til sjansespill. Organisasjons- og styringsformer er mer varige når de er forankret i en opplyst og suverene folkevillje, opplevelse av tilhørighet og fellesskap, men politisk og sosial utvikling er ikke nødvendigvis rettlinjet (demokratisering, byråkratisering, industrialisering, sekularisering), og endringer kan skje gjennom mange ulike prosesser, og ikke en dominerende prosess.

Ett ideal er samfunn som organiserer seg selv spontant gjennom individuelle valg, det sivile samfunn og konkurransebaserte markeder, med en minimal rolle for demokratisk politikk. Rasjonelle modeller ser politikken organisering som produkt av, og instrument for, identifiserbare aktører. I Europa har krig vært viktig. Sosiologiske tolkninger er opptatt av historisk-organiske prosesser. En institusjonell tilnærming forutsetter en viss institusjonell autonomi og egendynamikk, slik at politisk organisering ikke er et biprodukt av aktørers preferanser eller endringsprosesser i samfunnet (March og Olsen 1989).

Etter som troen på planlegging og evnen til å forutse fremtiden ble svekket på 1960-tallet, ble det i Skandinavia lagt mer vekt på evnen til å lære gjennom evaluering av erfaringer, egne og andres. Tilpasning gjennom erfaringsbasert læring (og også konkurranse-basert utvelgelse) er knyttet til fri meningsdannelse og muligheten til å stille de styrende til ansvar overfor de styrte og eventuelt avsette dem. En komplikasjon er imidlertid at demokratiene ikke er perfekte selvregulerende ordener. Læringsprosessene preges av forhold som avviker sterkt fra et systematisk vitenskapelig eksperiment. Erfaringer er ofte tvetydige, usikre og vanskelig å tolke og en konsekvens er at erfaring er en viktig, men ikke-perfekt læremester (March 2010). Det er betydelig usikkerhet når det gjelder hvilket styresett og samfunn som vokser frem i Europa og i Skandinavia.

Utfordringer i en brytningstid

Hva som fremstår som viktige politiske fenomener, er forskjellig i stabile perioder hvor de politiske institusjonene ligger fast og perioder hvor den politiske orden er i endring. De skandinaviske landene, og Europa forøvrig, er i en brytningstid, med søking etter en ny politisk orden. Konkurrerende og skiftende oppfatninger om hva som er legitimt styre, hvilke idémessige og organisatoriske prinsipper den politiske orden skal baseres på, og hvilke rettigheter og plikter styrende og styrte skal ha, stiller både politiske ideologier og akademiske teorier på prøve. Det er derfor grunn til å spørre om hvor godt demokratiene er forberedt på å forholde seg til en dynamisk og kompleks virkelighet, og om den skandinaviske formen for folkestyre fortsatt vil bli oppfattet som eksempel på det gode styresett (Olsen 2010, 2014, Amnå 2015, von Sydow 2015). Det er også grunn til å spørre hvor godt statsvitenskapen er forberedt på å analysere

transformasjonsprosessene, og om utviklingen krever nye måter å forstå politikk, politisk organisering og lederskap og folkestyre på.

De skandinaviske landene har i etterkrigstiden vist seg tilpasningsdyktige, men tilpasningene har vært bedre når det gjelder praksis enn retorikk og teori. Prioritering av forhandlinger og skape bred oppslutning om offentlige tiltak har gjort landene til eksempel på det Sunstein (2001:50–52) kaller velfungerende systemer med «*incompletely theorized agreements*». Dette skaper i sin tur avstand mellom demokratisk praksis og de grunnleggende antakelser og forestillingene som brukes til å forklare og rettferdiggjøre styresettet. Mens politiske ideologier gjerne bygger på dikotomier (som offentlig-privat, stat-marked), er praksis preget av komplekse blandingsformer (Olsen 2014, 2015b).

Har så utviklingen siden det store kompromisset på 1930-tallet vært «et heldig øyeblikk», eller har de skandinaviske demokratiene generell evne til læring og fornyelse, ut over industrisamfunnets problemer, muligheter og konfliktlinjer? Kan styresett basert på opplysningstidens tiltro til at politisk og sosial utvikling er et resultat av menneskelig vilje, kunnskap og kontroll, tilpasses en virkelighet preget av tvetydige og omstridte etisk-moralske standarder, komplekse årsakssammenhenger og usikker mål-middel forståelse, begrenset vilje til folkelig deltagelse, mer usikker ressurstilgang og maktforhold? Hva slags folkestyre vil de skandinaviske demokratiene aspirere til? Hvordan vil de forholde seg til spenninger mellom styringsnivåer og institusjonelle sfærer, europeiske og internasjonale bindinger, og mange inkonsistente krav og forventninger? Hvilken type folkestyre vil bli utviklet i praksis?

von Sydow (2015, s. 51) setter sin lit til det representative-parlamentariske systemets institusjoner:

«Ja, själva parlamentarismen – regeringsmaktens beroende av ställningen i parlamentet – är nog, i kombination med yttrandefriheten, det bästa vi har av politiska institutioner» ... «parlamentarism, tillämpad med den flexibilitet som de norska och svenska grundlagarna erbjuder, är en fundamental del av demokratisk teori och en lisa för fria folk».

Tolkninger som knytter demokrati til frie valg, meningsdannelse og folkevalgte organer har stor normativ legitimitet og fremhever viktige aspekter ved folkestyret. De kan likevel ikke alene forklare de skandinaviske landenes suksess eller deres muligheter i fremtiden. Til det trengs en mer komplisert forståelse av en demokratisk ordens spenninger og institusjonelle blandingsformer. Som von Sydow antyder, skandinavisk praksis har vært fleksibel. Det er inngått mange kompromisser også når det gjelder styreform; ikke bare mellom politiske partier, men også med ulike institusjoner og organiserte interesser.

Allerede Aristoteles (1980) mente at den beste politiske organiseringen var en blandingsform; og Olof Petersson skrev for mer enn 30 år siden at det var umulig å sammenfatte den nordiske politikkens form i en enkel pedagogisk

modell. Det fantes mange konkurrerende tolkninger som fanget opp deler, men ikke helheten i landenes styresett. Mange reformer var kommet i stand uten nærmere refleksjon og ettertanke. Det som i en spesiell situasjon ble oppfattet som praktisk og passende, hadde skapt et komplekst og uoverskuelig mønster som ingen hadde planlagt. I stedet for en bevisst valgt blanding av styreformene ut fra fordeler og ulemper ved ulike organisasjonsprinsipper, utgjorde styreformene en delvis tilfeldig blanding (Petersson 1984: 138–139).

En hypotese er at rendyrking av ett prinsipp vil føre til konfrontasjoner og destruktiv konflikt, spesielt i flerkulturelle samfunn. Den europeiske drømmen om «*unity in diversity*» reiser spørsmål om hvor mye forskjell/ulikhet og hvor mye enhet/likhet demokratier kan tåle, og hvordan politisk og sosial orden er mulig i samfunn hvor «folket» verken er et homogent, sammensveiset kulturelt kollektiv eller en samling av frittsvevende egoistiske individer (Olsen 2010, 2014).

Utfordringene er mange, og det er ikke utenkelig at den offisielle selvforståelsen i Skandinavia, med betydelig avstand mellom retorikk og praksis, bidrar til å skjule mer enn belyse politikkenes virkemåte og utvikling. En oppgave er normativ fornyelse gjennom offentlig debatt om hva som gjør et styresett og samfunn «godt» – for eksempel forholdet mellom flertallsstyre, opplyst styre, lovstyre, mindretalls friheter og rettigheter, effektiv ressursbruk og økonomisk vekst. En annen oppgave er å diskutere hvilke institusjoner for problem- og konfliktløsning som gjør det mulig å skape politisk legitimitet og leve i sivilisert fellesskap med mangfold og konflikter det neppe finnes varige løsninger på, og som det ikke er demokratisk ønskelig å eliminere. Det gjelder den lovgivende makts forhold til andre statsmakter og organiserte samfunnsinteresser, og ikke minst forholdet til den offentlige forvaltningen. Betegnelser som «apparat» og «instrument» bidrar til å redusere innsikt i hvordan forvaltningen virker og hvordan den påvirker politikk og politisk utvikling. Det kan ikke forventes at et styresett basert på kompromisser alltid vil levere klare regler og mål som forvaltningen så skal iverksette på en teknisk-nøytral måte. Staten er ikke en monolitt bygd på ett dominerende organisasjonsprinsipp, med ett dominerende senter. Stater er mer eller mindre fast koblede enheter av delvis autonome, men gjensidig avhengige institusjoner bygd på ulike normative og organisatoriske prinsipper. Idealene skifter over tid, ikke bare for institusjonene, men også for borgere, valgte representanter, administratorer, dommere og andre aktører.

Da Tocqueville observerte det amerikanske samfunnet i 1830-årene, var konklusjonen at det krevdes «en ny statsvitenskap for en ny verden» (Tocqueville 1945, I:7). Det samme hevdet Saint-Simon like før. «Politikk» ble sett som vitenskapen om organisering av samfunn. Oppgaven var å utvikle en vitenskap om godt styre av det kommende industrisamfunnet, allment fornuf-tige og rettferdige prinsipper som alle kunne slutte opp om, som erstatning for

utdatert styring basert på status og makt (Saint-Simon 1976). Også i dag blir det etterlyst et nytt språk for å snakke om og analysere politikk, fordi det er blitt mindre fruktbart å bruke stat, suverenitet og nasjon som analyseenheter for teoribygging, observasjon og konklusjoner (Schmitter 2009:51–52).

Har så statsvitenskapen evne til å fange opp endringene i politisk liv og dekke nye kunnskapsbehov om styresettets etisk-moralske grunnlag, fornufts- og kunnskapsgrunnlag, ressurs- og maktgrunnlag? Kan faget bidra med et helhets- og langsiktig perspektiv på den politiske organiseringens former, virkemåte, effekter og endringsprosesser? Kan den utvikle et samlende program, analyseskjemaer og forklaringsmodeller som fanger opp hovedtrekkene i forholdet mellom den politiske utviklingen og samfunnsutviklingen forøvrig? Fordrer det i så fall revurdering av grunnleggende forskningsspørsmål, antakelser, tilnæringsmåter og begreper og diskusjon av fagets normative grunnlag? Er statsvitenskapens ultimate formål å bidra til et bedre styresett og samfunn? Eller skal rollen som borger og forsker skilles klart fra hverandre, slik at forskerens oppgave er å gi teoretisk innsikt som skaper bedre forståelse av hvordan politikk og styringsverk virker og med hvilke effekter på samfunnsutviklingen?

Etterkrigsgenerasjonen statsvitere var preget av ønsket om å bidra til at katastrofer som de to verdenskrigene, ikke skulle gjenta seg, og de var optimistiske når det gjaldt hvilket bidrag statsvitenskapens kunne gi. Atferdsrevolusjonen førte til opptatthet av hvordan politikken virket i praksis, og ikke bare hvordan konstitusjoner og andre formell-legale regler sa den burde virke. Man ønsket økt vitenskapelig legitimitet, med jakt på relativt varige mønster og mekanismer for politiske beslutninger og konfliktløsning (Eulau og March 1969).

En ny brytningstid har igjen aktivisert spørsmålet om statsvitenskapen kan og bør bidra til å skape alternative fremtider gjennom normative, så vel som deskriptiv-analytiske og konstruktive tilnæringer. Det vil si analyser av hvordan ting bør være, hvordan de er, og hvordan de kan forbedres. Igjen blir det argumentert for at samfunnsvitene bør ta ansvar for å utmeisle ideer om «ett ønskværdig neste steg» (Amnå 2015, s. 36). Men det blir også spurt: «Är inte vår främsta uppgift som statsvetare att granska och ifrågasätta makten, och först i andra hand att lösa samhällsproblem» (Bergman 2015).

Siktemålet må være å skape debatt, ikke konsensus, om statsvitenskapens utvikling som akademisk disiplin og analysetradisjon. Politiske utfall og utviklingslinjer kan være et resultat av samspill mellom mange og komplekse faktorer, noe som gjør sammenhengen mellom handlinger, strukturer og effekter usikker og gjenstand for konkurrerende tolkninger. Alle fagdisipliner er avhengig av vidstrakt arbeidsdeling og konkurrerende tilnæringsmåter, og det er all grunn til å tro at det også i fremtiden vil være faglige kontroverser om hvilken forklaringskraft som skal tillegges politiske aktører, politiske institusjoner og trekk ved folket/samfunnet i ulike situasjoner.

Det gjelder likevel å utvikle måter å tolke politikk, politisk organisering og samfunn som utfyller, heller enn utelukker hverandre, og belyse betingelser for at konkurrerende antakelser om aktører, institusjoner og samfunn kan være fruktbare. Det er behov for et helhetssyn og langsiktighet: å skape bevissthet om forholdet mellom analysetradisjoner, hva som binder spesialitetene sammen, hindrer fragmentering og gjør statsvitenskapen til en fagdisiplin med egen identitet og teorigrunnlag. Dette er ikke spørsmål det er lett å engasjere spesialiserte statsvitere i. Da jeg, eksempel, skulle holde forelesning om «*hvor går statsvitenskapen*» og stilte spørsmålet til norske kollegaer, var standardsvaret «*det har jeg ikke tenkt på*» (Olsen 2012). Jubileumsverket om svensk statsvitenskap i en brytningstid (Jerneck og Badersten 2010) skapte heller ikke stort engasjement og debatt om disiplinens identitet og fremtid.

En hypotese er at relativt stabile *politiske* perioder også vil være preget av *faglig* arbeidsdeling, med oppmerksomheten rettet mot spesifikke styringsnivåer, institusjoner, prosesser, politikkområder, aktørgrupper, virkemiddel, og fordeling av goder og byrder innenfor relativt stabile forventninger og institusjoner. Brytningsperioder med omprøving av grunnleggende politiske regler for sivilisert sameksistens inviterer derimot til andre faglige spørsmål, perspektiv og tilnærminger. Det er mer trolig at oppmerksomheten rettes mot trekk ved den politiske orden og de idémessige og organisatoriske prinsippene den bygger på. Sentrale forskningsspørsmål vil dreie seg om varige temaer i statsvitenskapen, som kriteriene og betingelsene for, og effektene av, en fornuftig og rettferdig politisk orden og et legitimt styresett. Man vil være opptatt av hvem som skal tilhøre et politisk fellesskap; politikkenes rolle i samfunnet, hvilke verdier, oppfatninger og forventinger fellesskapet skal bygge på; hva som skal være fellessaker (*res publica*) og felles institusjoner; hvordan autoritet, makt og ansvar skal fordeles og hvem som skal kunne snakke og handle på vegne av samfunnet; hvilken autonomi styringsnivåer, institusjonelle sfærer, grupper og enkeltindivider skal ha i forhold til et politisk sentrum; hvilke rettigheter og plikter som skal knyttes til statsborgerskapet, og vanlige folks rolle i samfunnsstyringen (Olsen 2012:130–131).

En hovedoppgave for statsvitenskapen er å klarlegge *det politisk mulige* – muligheter og begrensninger for politisk handling, organisering og samfunnsstyring – og nødvendige og tilstrekkelige betingelser for akseptable og ønskelige institusjonelle ordninger. Mye arbeid gjenstår når det gjelder å differensiere mellom politiske ordener, klargjøre hvordan de virker, hvilke effekter de har, og hvordan de endres. Wihlborg (2015, s. 48) fanger på en utmerket måte opp min intensjon med Westerståhl-forelesningen:

«Som samhällsvetare har vi ett ansvar att ta stafettpinnarna vidare och visa på den potential som finns i våra institutioner att upprätthålla och utveckla en bärkraftig demokrati och offentlig förvaltning även i ett samhälle som präglas av digitalisering.»

Siktemålet med forelesningen var å skissere noen spørsmål knyttet til forholdet mellom politisk organisering/styresett og samfunnet forøvrig, for så å levere stafettpinnen til yngre forskere. Håpet var å gi et lite bidrag til en mer sam-lende forståelse av representative-parlamentariske demokratiers organisering, virkemåte, effekter og utvikling – spesielt i Skandinavia; og argumentere for at faglig fragmentering gjør det vanskelig å utvikle et helhetssyn på pågående endringsprosesser og utfordringer.

Bergman (2015, s. 39) har rett i at «medan problematiseringarna är många, finns det i nuläget ganska få svar». Det er imidlertid særlig viktig å lete etter fruktbare spørsmål i en brytningstid. Når man i tillegg har passert 75 år, er det ikke urimelig å slutte seg til det Henrik Ibsen skrev til Georg Brandes i 1875: "Krev ei, min venn, at jeg skal gåten klare. Jeg spørger helst, mitt kall er ei at svare", og så å gi stafettpinnen til yngre kollegaer. Et viktig aspekt ved Akademia er at unge vinner sine sporer ved å gjøre hva forgjengerne ikke maktet.

Litteratur

- Agnafors, M., 2015. "Lorenzettis utmaning, Pax perspektiv och det normatives plats", *Statsvetenskaplig tidskrift* 117 (1): 31–36.
- Allardt, E. et al., 1981. *Nordic Democracy. Ideas, Issues, and Institutions in Politics, Economy, Education, Social and Cultural Affairs of Denmark, Finland, Iceland, Norway, and Sweden*. København: Det danske selskab.
- Amnå, E., 2015. "När medborgaren står standby", *Statsvetenskaplig tidskrift* 117 (1): 36–38.
- Aristoteles, 1980. *Politics*. Harmondsworth: Penguin.
- Badersten, B., 2006. *Normativ metod: att studera det önskvärda*. Lund: Studentlitteratur.
- Bendix, R., 1960. *Max Weber. An Intellectual Portrait*. Garden City, NY: Anchor. Doubleday.
- Bendix, R. (red.), 1968. *State and Society*. Boston: Little, Brown.
- Bergman, T., 2015. "Demokratins utmaningar – ett beprövat men svårt tema", *Statsvetenskaplig tidskrift* 117 (1): 38–41.
- Bexell, M., 2015. "Globalt folkstyre?", *Statsvetenskaplig tidskrift* 117 (1): 42–43.
- Boli, J., 1989. *New Citizens for a New Society: The Institutional Origins of Mass Schooling in Sweden*. Oxford: Pergamon.
- Elias, N., 1982 [1939]. *The Civilizing Process: State Formation and Civilization*. Oxford: Basil Blackwell.
- Elias, N., 1988. "Violence and civilization: the state monopoly of physical violence and its infringement", i J. Keane (red.), *Civil Society and the State: New European Perspectives: 177–198*. London: Verso.
- Eulau, H. og J.G. March (red.), 1969. *Political Science*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Goodin, R.E. (red.), 2009a. *The Oxford Handbook of Political Science*. Oxford: Oxford University Press.

- Goodin, R.E., 2009b. "The state of the discipline, the discipline of the state", i R.E. Goodin (red.), *The Oxford Handbook of Political Science*: 3–57. Oxford: Oxford University Press.
- Holmberg, S. og B. Rothstein (red.), 2012. *Good Government. The Relevance of Political Science*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Jerneck, M. og B. Badersten (red.), 2010. *Kontraster och nyanser. Svensk statsvetenskap i brytningstid*. Lund: Statsvetenskaplig tidskrift.
- Knutsen, C. H., 2014. "Hvor demokratisk er det norske demokratiet", i H. Baldersheim og Ø. Østerud (red.), *Det norske demokratiet i det 21. århundre*: 135–154. Bergen: Fagbokforlaget.
- Korpi, W., 1981. *Den demokratiska klasskampen. Svensk politik i jämförande perspektiv*. Stockholm: Tiden.
- Lasswell, H.D., 1958 [1936]. *Politics: Who Gets What, When, How?* Cleveland: Meridian Books.
- LO (Sverige), 1986. *Fackföreningsrörelsen och välfärdsstaten*. Stockholm: Rapport til 1986 års LO kongress från LOs utredning om den offentliga sektorn.
- March, J. G., 2010. *The Ambiguities of Experience*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- March, J.G. og J.P. Olsen, 1986. "Popular sovereignty and the search for appropriate institutions", *Journal of Public Policy* 6: 341–370.
- March, J.G. og J.P. Olsen, 1989. *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press.
- March, J.G. og J.P. Olsen, 1995. *Democratic Governance*. New York: Free Press.
- McDonnell, L.M., P.M. Timpane og R. Benjamin (red.), 2000. *Rediscovering the Democratic Purposes of Education*. Lawrence: University Press of Kansas.
- NOU 1982:3. *Maktutredningen. Sluttrapport*.
- NOU 2003:19. *Makt og demokrati. Sluttrapport fra makt- og demokratiutredningen (1998–2003)*.
- NOU 2012: 14. *Rapport fra 22. juli-kommisjonen*.
- Olsen, J. P., 1990. *Demokrati på svenska*. Stockholm: Carlssons.
- Olsen, J. P., 1993. "Utfordringer for offentlig sektor og for statsvitenskapen. Noen sentrale spørsmål og problemstillinger", *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift* 9 (1): 3–28.
- Olsen, J. P., 2010. *Governing Through Institution Building*. Oxford: Oxford University Press.
- Olsen, J. P., 2012. "Hvor går statsvitenskapen?", *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift* 28 (3): 125–151.
- Olsen, J. P., 2014. *Folkestyrets varige spenninger. Stortinget og den norske politiske selforståelsen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsen, J. P., 2015a. "Lorenzettis utfordring og demokratiets århundre", *Statsvetenskaplig tidskrift* 117 (1): 207–231.
- Olsen, J. P., 2015b. "Et demokratiprojekt? Grunnlovsjubileet og folkestyrets organisatoriske basis", *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift* 21 (2): (kommer).
- Petersson, O., 1984. *Folkstyrelse och statsmakt i Norden*. Uppsala: Diskurs.
- Saint-Simon, H. Comte de (redigert og introduksjon av G. I. Ionescu), 197. *The Political Thought of Saint-Simon*. London: Oxford University Press.
- Schmitter, P. C., 2009. "The nature and future of comparative politics", *European Political Science Review* 1 (1): 33–61.

- Schmitter, P. C. og A. T. Trechsler, 2004. *The Future of Democracy in Europe. Trends, Analyses and Reforms*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- SOU 1990:44. *Demokrati och makt i Sverige. Maktutredningens huvudrapport*.
- Stoker, G., B. G. Peters og J. Pierre (red.), kommer. *The Relevance of Political Science*. New York: Palgrave.
- Stubbergaard, Y., 2015. "Makt att tala – makt att tolka", *Statsvetenskaplig tidskrift* 117 (1): 43–46.
- Sunstein, C. R., 2001. *Designing Democracy. What Constitutions Do*. Oxford: Oxford University Press.
- Sydow, B. von, 2015. "Norge och Sverige i Lorenzettis ljus", *Statsvetenskaplig tidskrift* 117 (1): 48–51.
- Tocqueville, A. de, 1945 [1835, 1840]. *Democracy in America*. 2 bind. New York: Knopf.
- Tranvik, T. og P. Selle, 2003. *Farvel til folkestyret? Nasjonalstaten og de nye nettverkene*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Weber, M., 1978 [1924]. *Economy and Society*. Berkeley: University of California Press.
- Wihlborg, E., 2015. "Demokratins utmaningar i digitaliseringens tidevarv – refleksjoner kring organiseringen", *Statsvetenskaplig tidskrift* 117 (1): 46–48.